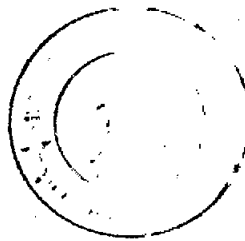

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

การศึกษาวิชาปรัชญา ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก สำหรับวงการศึกษาในประเทศไทย แม้จะเป็นวิชาที่เก่าแก่ที่สุดของยุโรปและอินเดียนก็ตาม แต่ก็นับว่าเป็นวิชาใหม่สำหรับเราซึ่งเริ่มจะมีการศึกษากันอย่างจริงจัง เมื่อไม่นานมานี้ นอกจากนั้น พุทธศาสนาซึ่งนับว่าเป็นศาสนาประจำชาตินั้น แม้จะมีผู้ศึกษาและปฏิบัติในเชิงศาสนากันอย่างลึกซึ้งก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาในเชิงปรัชญาโดยตรง นอกจากอาจจะมีผู้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องคัมภีร์ในต่างประเทศ และใช้ภาษาต่างประเทศ ดังนั้นผู้เขียนจึงได้พยายามศึกษาวิจัยพุทธศาสนาในแง่ของปรัชญา โดยยกปัญหาเรื่องอัตตาและอนัตตามาศึกษาเปรียบเทียบกับปรัชญาระบบอื่นๆ ที่มีคำสอนคล้ายคลึงกัน

ปัญหาเรื่องอัตตาและอนัตตานั้นเป็นปัญหาสำคัญ ในวงการปรัชญาทั่วไป รวมทั้งพุทธปรัชญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนเรื่องอนัตตานั้นเป็นคำสอนที่ผิดไปจากคำสอนของปรัชญาแนวจิตวาท (Idealism) ระบบอื่น ๆ ทั่วไป จึงทำให้เกิดปัญหาว่า พุทธปรัชญาสอนเรื่องอนัตตาในแง่ใด คำสอนเรื่องอนัตตามีความเกี่ยวพัน สอดคล้อง หรือขัดแย้งกับคำสอนเรื่องอื่น ๆ ของพุทธปรัชญาหรือไม่ เพียงใด เช่น เรื่องความทุกข์และความหลุดพ้น ฯลฯ นอกจากนั้นก็จะพิจารณาว่า คำสอนเรื่องอนัตตานั้นจะมีความคล้ายคลึงหรือขัดแย้งกับปรัชญาระบบอื่น ๆ เพียงใด ซึ่งในการเขียนงานวิจัยนี้ ก็ได้พยายามศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องคัมภีร์อย่างละเอียด เพื่อประโยชน์ในการเขียนได้อย่างถูกต้อง และเที่ยงธรรมที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

วัตถุประสงค์และขอบเขต (scope) ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ก็คือ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในการวิเคราะห์วิจัยว่าคำสอนเรื่องอิตตาและอนัตตาของพุทธปรัชญานั้น มีความสอดคล้องกับคำสอนเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันเพียงใด เหตุใดพุทธปรัชญาจึงเสนอเรื่องอนัตตาซึ่งแตกต่างจากทฤษฎีเก่า ๆ ที่มีมาแล้ว และคำสอนเรื่องนี้มีลักษณะเด่นและมีความสำคัญเพียงใด และที่สำคัญก็คือ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้อย่างถูกต้อง และละเอียดลึกซึ้งกว่าเดิม

สำหรับขอบเขตของการวิจัยนี้จำกัดอยู่ เฉพาะคำสอนในแง่ทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องอิตตาและอนัตตาในพุทธปรัชญาเท่านั้น ไม่ไต่ถวิลถึงการปฏิบัติ และเนื้อเรื่องที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ ส่วนใหญ่จะศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับพุทธปรัชญา ซึ่งได้หลักฐานจากพระสูตรบางตอนที่กล่าวถึงเรื่องอิตตาและอนัตตา และไต่ถวิลถึงปรัชญาระบบอื่น ๆ บางพอเป็นสังเขปเพื่อการเปรียบเทียบลักษณะเด่นของแต่ละระบบในแง่ที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญา แต่ไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดในทุกแง่ และในเรื่องของพุทธปรัชญาก็ยกมาเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความทุกข์ ในแง่ที่สัมพันธ์กับตัวตนและโลก โดยการวิเคราะห์ตัวตนอย่างละเอียด และพบว่าตัวตนและโลกนี้มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้อาจทำให้เกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์ได้ นอกจากนั้น ก็ไต่ถวิลถึงเหตุปัจจัยต่อเนื่องกัน เป็นวงจรที่ทำให้เกิดความทุกข์ หรือตัวตนและโลกที่เกี่ยวข้องกับตัวตน พร้อมทั้งแสดงถึงวงจรสายลับ คือกับทุกข์หรือตัวตนที่มีความรู้สึกทุกข์ ต่อจากนั้นก็อธิบายถึงสภาวะของการกับทุกข์ สภาวะที่ว่างเปล่าจากตัวตนและโลก เรียกว่านิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายของพุทธปรัชญา

ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยนี้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัยเรื่องนี้ ก็คือทำให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องอิตตา และอนัตตา อันเป็นสาระสำคัญของพุทธปรัชญาได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น นอกจากนั้นงานวิจัยเรื่องนี้อาจจะ เป็นประโยชน์สำหรับบุคคลอื่น ๆ ที่สนใจศึกษาพุทธปรัชญาในแนวนี้อาจจะใช้เป็นเอกสารอ้างอิงหรือเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่จะทำการศึกษาวิจัยพุทธปรัชญาเรื่องนี้และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันนี้ให้กว้างขวางออกไป

นอกจากนั้น พุทธปรัชญานั้นเป็นปรัชญาชีวิต คือเป็นปรัชญาที่ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตด้วย ประโยชน์ของการวิเคราะห์พุทธปรัชญาอีกประการหนึ่ง คือประโยชน์ในแง่ปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เพื่อจะได้บรรลุจุดหมายสูงสุด ซึ่งเป็นเนื้อหาสาระของพุทธปรัชญาโดยตรง ทั้งนี้เพราะพุทธปรัชญาเป็นปรัชญาแห่งการปฏิบัติ ไม่ใช่เพียงแต่สร้างทฤษฎี และทฤษฎีที่พุทธปรัชญาสร้างขึ้นนั้นก็ เป็นไปเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติเท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

เมื่อได้วางโครงร่างของวิทยานิพนธ์นี้เป็นสังเขปแล้ว ก็ได้ทำการค้นคว้าหาข้อมูลโดยอาศัยเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ เอกสารปฐมภูมิ (Primary sources) คือ พระไตรปิฎก และคัมภีร์ในชั้นบรรพตถาต่าง ๆ เช่น วิสุทธิมรรค มลินทปัญหา ฯลฯ ส่วนเอกสารทุติยภูมิ (Secondary sources) นั้นได้แก่ หนังสือวารสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ คือภาษาอังกฤษ ซึ่งได้กล่าวถึงเรื่องนี้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม และพยายามรวบรวมหลักฐานจากเอกสารเหล่านั้นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนั้นก็นำมาตีความ ศึกษาเปรียบเทียบและเรียบเรียงตามที่กำหนดไว้ในโครงร่าง ซึ่งในการตีความหรือศึกษาเปรียบเทียบนั้น ก็ได้ยึดหลักฐานหรือแนวทางจากพระไตรปิฎกเป็นหลัก

นิยามของคำต่าง ๆ ที่ใช้เป็นศัพท์เฉพาะในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

คุณสมบัติ (Qualities) คือลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คุณสมบัตินี้เปลี่ยนแปลงได้ และในการเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องอาศัยสารรองรับอยู่

จิตวาท หรือจิตนิยม (Idealism) แนวความคิดที่ดีถือว่า จิตมีความสำคัญกว่าร่างกาย สิ่งที่มีลักษณะเป็นจิตอาจจะเรียกโดยชื่ออื่นว่า วิญญาณ อตตะตา พระเจ้าหรือพรหมัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่กินที่ ไม่มีรูปร่าง รับรู้โดยอาศัยผัสสะไม่ได้ มีลักษณะเป็นแบบเป็นจุดหมายปลายทาง ในแง่อภิปรัชญา ลัทธิจิตวาทเชื่อว่าสิ่งแท้จริงสูงสุดคือ จิต

จิตวาทเชิงอัตนัย (Subjective Idealism) เป็นระบบที่ถือว่า ธรรมชาติหรือโลกภายนอกนั้น อาศัยจิตปรากฏขึ้น ไม่ได้เป็นจริงโดยตัวเอง มันมีอยู่ได้เนื่องจากจิต หรือเพราะมีจิตรับรู้

ญาณทัศน์ (Intuition) ความเข้าใจโดยตรงหรือความรู้แจ้ง โดยไม่ต้องอาศัยอายคนะ เป็นสื่อในการรับรู้ ความหยั่งรู้โดยตรงทางจิต รู้ถึงสากลภาพหรือความเป็นจริง ฯลฯ

ทวิภาพหรือทวิทัศน์ (Dualism) ลัทธิที่เชื่อว่า สิ่งแท้จริงมี 2 สิ่ง

นิยติวาท (Determinism) ลัทธิที่เชื่อว่า มนุษย์ไม่มีเจตจำนงอิสระ (free will) แต่ต้องตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดไว้แล้วโดยตลอด นั่นคือชีวิตและการกระทำของมนุษย์นั้นถูกกำหนดไว้แต่แรกแล้วทั้งสิ้น

แบบ (Idea) เป็นสัมบูรณ์ภาพหรือความดีสูงสุด ตามทัศนะของเพลโต เป็นตัวการที่ทำให้วัตถุต่าง ๆ คงสภาพอยู่ได้โดยเป็นสาร์ตตะ ของวัตถุ ความคิด และเป็นจุดหมายปลายทางในแง่ของศิลปะและจริยธรรม แบบเป็นสิ่งที่ เป็นจริง โดยไม่เกี่ยวข้องกับโลกแห่งปรากฏการณ์

ประจักษ์วาท (Empiricism) ลัทธิที่เชื่อว่า ความรู้นั้นได้จากประสบการณ์ ไม่เชื่อว่า ความรู้นั้น เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด หรือจากการอนุมานโดยอาศัยตรรกวิทยา

ภววิทยา (Ontology) สาขาของปรัชญาที่ว่าด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ รวมถึงสถานะที่เป็นเหตุปัจจัยของสิ่งนั้น ๆ

วิมิตวาท (Skepticism) ลัทธิที่เชื่อว่า ความรู้ความเป็นจริงสูงสุด ที่สมบูรณ์ที่สุดและมีอยู่ได้โดยตนเองนั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ หรือถ้ามีอยู่มนุษย์ก็เข้าถึงหรือรู้ไม่ได้ เป็นลัทธิที่สงสัยว่า สิ่งแท้จริงสูงสุดหรือความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลก เช่น พระเจ้า อตถา ฯลฯ เป็นสิ่งไม่จริง

สัมบูรณ์ภาพ (Absolute) สภาพที่เป็นอิสระ ไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นใดเพื่อความมีอยู่ของตัวเอง อาจจะเป็นสาร หรือ จิต ไม่มีขอบเขตจำกัด เป็นภาวะที่สมบูรณ์ที่สุด

สสารवाद หรือวัตถุนิยม (Materialism) ลัทธิที่ถือว่าสิ่งที่มีอยู่จริง คือ สสาร สสารเป็นรากฐานหรือเป็นสาเหตุและส่วนประกอบของทุกสิ่งในโลก เป็นสิ่งที่ เป็นจริง จิตไม่มี ถ้ามีจิตมันก็เป็นเพียงผลพลอยได้จากการรวมตัวของสสาร

สัจจवाद (Realism) ลัทธิที่เชื่อว่า สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่นั้น มีอยู่จริง ๆ ไม่ได้เป็นมายา เราสามารถรับรู้การมีอยู่ของมันได้โดยประสาทสัมผัส

สัจ (Being) สิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่

✓ สาร (Substance) เป็นตัวยืนพื้นของสิ่งทั้งหลาย เป็นตัวตนซึ่ง เป็นเจ้าของคุณสมบัติที่เปลี่ยนแปลงไปของสิ่ง ๆ หนึ่ง สิ่งหนึ่ง ๆ ที่มีคุณสมบัติเปลี่ยนแปลงไป แต่มันก็ยังเป็นสิ่งเดิม คือสารยังคงอยู่เช่นเดิม สารจึง เป็นตัวตนที่เที่ยงแท้ของสิ่งนี้

สารัตถะ (Essence) สิ่งที่เป็นแก่น หรือ ธาตุแท้ หรือธรรมชาติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่ทำให้มันเป็นสิ่งนั้น ๆ อยู่ได้

หลักการแรก หรือ ปฐมธาตุ (First Principle) ความเป็นจริงอันเป็นที่มาของทุกสิ่ง เป็นต้นกำเนิด เป็นสาเหตุแรกของสรรพสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะเป็นสสารหรือจิตก็ได้ ตามความเชื่อของแต่ละระบบ

อเทวนิยม (Atheism) ทศณะที่ไม่เชื่อว่า มีพระเจ้าที่มีบทบาทในโลกมนุษย์

อภิปรัชญา (Metaphysics) คือ ศาสตร์ที่ศึกษาปฐมเหตุของสิ่งต่าง ๆ หรือศึกษาเรื่องที่อยู่เหนือขอบเขตของฟิสิกส์ ซึ่งพ้นระดับผัสสะ และความนึกคิดในชั้นธรรมดา

อารมณ์ (Objects) ในทางพุทธปรัชญา หมายถึง โลกภายนอก หรือทุกสิ่งที่ได้รับรู้ได้โดยผ่านอายตนะ

อุตตรवाद (Transcendentalism) ลัทธิที่เชื่อว่า มีสภาวะแห่งความเป็นจริงอันหนึ่ง อยู่เหนือ และแตกต่างจากโลกแห่งปรากฏการณ์ อาจเป็นพื้นฐานของโลกแห่งปรากฏการณ์ หรืออาจไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเลยก็ได้ เป็นสภาวะที่สามารถหยั่งรู้ หรือเข้าถึงได้โดยญาณทัสสนะ